

3 KASIM 2002 SEÇİMLERİ VE ABD: “SAĞ” VE “SOL” BASINDA ABD’YE İLİŞKİN OLUMSUZ YARGILAR

Emel Baştürk Akca*

ÖZET

Türk kamuoyunda 1960’lı yıllardan başlayarak bazı kesimlerde Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı bir güvensizlik ortamının oluştuğu ve Kıbrıs müdahalesinin ardından ABD’nin uyguladığı silah ambargosu ile bu güvensizliğin daha da tırmandığı söylenebilir. Türkiye kendi çıkarları açısından, her dönemde ABD’nin desteğine büyük önem vermiş ve bu desteği yitirme kaygısı yaşamıştır. “Çıkar maksimizasyonu” ilkesine dayanan Amerikan dış politikası için ise dış politikada sürekli “dostluklar” ya da “düşmanlıklar” söz konusu değildir. Türkiye bu gerçeği 1974’de uygulanan silah ambargosu gibi bazı acı tecrübelerle anlamış ve bu, bazı kesimlerde ABD’ye karşı – kimi zaman komplo teorilerine varan- olumsuz görüş ve yargılar oluşmuştur. Çalışmada ABD’ye ilişkin olumsuz yargılar, iki ülke ilişkilerinin tarihi içerisinde saptanmış ve aynı yargıların 3 Kasım seçim sürecinde nasıl ifadelendirildiği gösterilmeye çalışılmıştır. “Milliyetçi sol” olarak adlandırılan Aydınlık Dergisi ve “milliyetçi sağ”da yer alan Yeni Mesaj gazetelerinin köşe yazılarının makroyapısal analiz yoluyla incelendiği çalışmada, iki yayın organındaki iddiaların, hem birbirleriyle oldukça benzer oldukları, hem de ABD’ye ilişkin olumsuz yargıların farklı kelimelerle ifadeleri olduğu görülmüştür.

Anahtar sözcükler: Türkiye-ABD ilişkileri, Amerikan karşıtlığı, 3 Kasım seçimleri, AKP, CHP, Aydınlık, Yeni Mesaj, makroyapısal analiz.

NOVEMBER 3, 2002 ELECTIONS AND USA: NEGATIVE JUDGEMENTS IN “LEFT” AND “RIGHT” PRESS ABOUT USA

ABSTRACT

The distrust against USA in the Turkish public opinion, which has occurred since 1960s has grown with the arms embargo by the USA after the Turkey’s invasion of Cyprus. American military and economic support have always had a crucial importance for Turkish governments, and therefore all Turkish governments have feared to lose this support. For the American foreign policy, which is based on the principle of “interest maximization”, there is no continuous concept of friendship or hostility. Turkey has realized this by painful experiences especially when the USA applied because of the Cyprus invasion. These have caused some groups in Turkey to have unfavorable opinions/judgements about the USA. This study argues that the negative opinions on the USA in the Turkish press have been formed by the events and experiences, which have happened in Turkish and American relations throughout the history. Bearing this in mind, this study tries to show the way these opinions have been expressed during the general elections on 3 November 2002. The articles on Aydınlık, leftist weekly journal and Yeni Mesaj, conservative daily newspaper have been analyzed by macro-structural analysis. The opinions and claims about the USA on both publications, despite the different language and concepts they use, have similarities, which also overlap the negative opinions on the USA in Turkish history.

Keywords: Turkey-USA relations, anti-Americanism, the elections of 3th November 2002, AKP, CHP, Aydınlık, Yeni Mesaj, macro-structural analysis.

GİRİŞ

3 Kasım 2002 seçimleri, gerek seçim sürecini başlatan gelişmeler, gerekse seçim sonucu itibarıyla tartışmalar yaratmış ve üzerinde durulmaya değer bir süreç olmuştur. Seçim kararı, Türkiye’nin Avrupa Birliği uyum yasalarının meclisten geçirilmesinin ardından AB rüyasına

en çok yaklaştığını düşündüğü bir anda Adalet ve Kalkınma Partisi gibi –yolları sonradan ayrılmış olmasına rağmen- Refah Partisi kadrolarından oluşmuş bir partiyi önce siyasetin gündemine, sonra da iktidar koltuğuna oturtur. 3 Kasım seçimleri, bir önceki seçimde meclise bile girememiş olan Cumhuriyet Halk Partisi’ni de meclisin tek muhalefet partisi yapar. Türki-

* Arş. Gör., Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

ye Büyük Millet Meclisi uzun yıllar sonra ilk defa bir iktidar ve bir muhalefet partisi üyelelerinden oluşmuştur. Bu süreçte medyanın tutumu da incelenmeye değerdir.

Medyaya bir yandan AKP lideri Tayyip Erdoğan'ın milletvekili, hatta parti genel başkanı olup olmayacağına ilişkin bir hukuk süreci yansımakta, diğer yandan da Erdoğan'ın "mazlum" görüntüsünün parti oylarını arttırdığına ilişkin yorum ve "yorum-haber"ler yer almaktadır. Eylül ayından itibaren medyada fazlaca yer almaya başlayan seçim sonucuna yönelik kamuoyu anketleri de AKP'nin oy oranının yüzde otuzlar civarında olduğunu göstermeye başlar. CHP ise "ekonominin kurtarıcısı" Kemal Derviş'in partiye katılmasıyla birlikte, hem basında daha fazla yer bulmuş, hem de genellikle Derviş üzerinden temsil edilmeye başlanmıştır.

Popüler basına göre AKP'in oy oranının yükselişinde merkez sağ, sosyal demokrat ve milliyetçi çizgide (ANAP, DSP ve MHP) üç partinin oluşturduğu koalisyon hükümeti sırasında halkın bu üç kesime güveninin oldukça sarsılması, Necmettin Erbakan'ın Saadet Partisi'nin başına geçememesinden dolayı SP'nin AKP'ye rakip olma gücünü yitirmesi gibi nedenler etkilidir. Ancak sağ ve sol kanadın iki ucunda, görece az tirajlı yayın organlarına göre AKP'nin ve onun iktidar oluşunun arkasında başka "güçler" ve çeşitli siyasal hesaplar yatar. "Kemalist sol" olarak adlandırılabilir olan Aydınlik dergisi ve "milliyetçi İslam"ı temsil eden Yeni Mesaj gazetesi AKP'nin ABD tarafından desteklendiğini, medyadaki Amerikan yanlısı gazeteciler tarafından partinin sürekli olarak gündemde tutulduğunu iddia ederler. Benzer biçimde ABD'den gelen Kemal Derviş de ABD'nin "adamı" olmakla suçlanır.

Bu çalışmada Aydınlik ve Yeni Mesaj gibi iki farklı siyasi görüşü temsil eden yayın organlarının, yine iki farklı siyasi görüşünün temsilcisi Erdoğan ve Derviş'i "ABD'nin adamı" olma potasında nasıl birleştirdikleri Van Dijk'in makroyapısal analiz yöntemi ile incelenecektir.

Çalışma iki aşamada ilerleyecek, ilk aşamada Türkiye'de özellikle "sağ" ve "sol" kesimde Amerikan karşıtı görüşlerin tarihsel perspektifinde nasıl oluştuğu ve ne tür "negatif yargı-

lar" içerdiği tespit edilecektir. Bu amaçla, ABD'nin İkinci Dünya savaşı sonrasında üstlenmeye çalıştığı dünya liderliği rolünden, 1960 sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan gerginliklere ve bu süreçte bazı basın kuruluşları ve aydınlarda ABD'ye karşı oluşan kuşku ve güvensiz yaklaşıma kısaca değinilecektir. İkinci aşamada ise tespit edilen negatif yargıların, 3 Kasım seçimleri sürecinde ortaya konan yargılarla ne kadar örtüştüğü değerlendirilecektir.

ABD, DÜNYA LİDERLİĞİ VE ANTI-AMERİKAN KAMUOYU

II. Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasında önemli bir değişim olduğu ve bundan önce kendi içine kapalı bir politika izleyen, Avrupa'nın işlerine fazlaca karışmayan ABD'nin, "Batı dünyasının liderliği" rolüne soyunduğu bir gerçektir. Bu politika, ABD'yi hem ülke içinde hem de dışarıda yeni örgütlenmelere ve bir ilişkiler ağı kurmaya götürmüştür. Bu dönemde ABD dış politikası kabaca Sovyet yayılcılığına karşı dünyanın çeşitli bölgelerinde ittifaklar kurmak şeklinde biçimlenir. Marshal ve Truman yardımları bu politikanın bir aracı olarak görülür. Yardımlar, hem Avrupa ülkelerinin ekonomik açıdan oldukça güçlenmiş olan Amerika için iyi bir ticari partner haline gelmesi, hem de kısa sürede toparlanarak Sovyet yayılcılığına direnecek güce kavuşmaları amacını taşımıştır. Savaştan fazlaca yara alarak çıkan Avrupa bu haliyle, ABD'nin hızla büyüyen sanayisi için iyi bir pazar ya da dış ticarete iyi bir partner olma gücüne sahip değildir (Yetkin 1995: 55).

Pek çok ülkede ABD'ye karşı kurulan "komple teorilerinin" merkezinde yer alan ve dünyanın en büyük haber alma teşkilatı olan CIA (Merkezi İstihbarat Teşkilatı) de Amerikan dış politikasının yeniden şekillendiği böyle bir ortam içinde kurulmuştur. Örgütün kuruluşunda ABD'nin Aralık 1941'de Pearl Harbour'da yaşadığı baskın ve savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin güçlü bir rakip olarak karşısına çıkacağını önceden kestirmesi etkili olur. ABD'de, ülke için önemli konularda düzenli haber alacak ve bu istihbaratı doğru biçimde değerlendirebilecek bir teşkilata ihtiyaç olduğu sesli olarak tartışılmaya başlanır ve sonunda

1947 yılında CIA'nın temelleri atılır (Wise ve Ross 1966).

Bu dönemde CIA'nın, dolayısıyla Amerikan dış politikasının Ortadoğu'ya ilişkin hedeflerinden biri, "bölgede Amerikan yatırımlarının rahatlıkla işleyeceği bir iklim oluşturmak"tır. Bununla bağlantılı olarak, bölge hükümetlerini "askeri ve politik alanda hür, dünya ile ilişkilerini tek başlarına sürdürebilecekleri kadar güçlü" hale getirmek de amaçlar arasında yer alır (Copeland 1987: 33). Bu nedenle ABD çıkar bölgelerinde, hem istikrarı sağlayacak kadar güçlü, hem de kendi çıkarlarıyla uyum içinde olabilecek yönetimlerin iş başında olmasını arzu etmekte ve böyle iktidarları desteklemektedir. 1940'ların sonlarında Truman doktrini çerçevesinde verilen ve Yunanistan ile Türkiye'yi kapsayan ekonomik yardım da bu iki ülkenin Sovyet etkisi altına girmemesi ve otoriter rejimlere teslim olmaması için verilmiştir. Nitekim Başkan Truman Kongre'de yaptığı konuşmada, Yunanistan'ın özgür bir devlet olarak kalması, Türkiye'nin de başlattığı modernleşme hareketini ve ülke içindeki birliğini devam ettirmesi için ABD'nin yardımına ihtiyaç duyduğunu söyler (Ryan 1983: 80). Sovyetler Birliği'nin Boğazlar'ın kontrolünü ele geçirmek istediği böyle bir dönemde Türkiye'nin güçlü bir biçimde batılılaşmaya devam etmesi ABD için oldukça önemlidir.

Türk dış politikasına 1950'lerden bu yana bir ABD olgusunun yerleştiğini söylemek yanlış olmaz. Türkiye bu tarihten itibaren ABD'nin küresel ölçekli planları olduğunu kavramış, kimi zaman Ortadoğu'daki konumu nedeniyle vazgeçilmez olduğunu, ABD tarafından sürekli destekleneceğini, kimi zaman da yine aynı nedenle "sindirilmeye", "zayıflatılmaya" çalışıldığını düşünmüştür. Örneğin Arcayürek, Menderes'in "coğrafi stratejik zorunluluklar, Sovyetler'le ABD arasında süregiden soğuk savaş" gibi nedenlerle Washington'ın Türkiye'ye her zaman yardım elini uzatacağına inandığını yazar (1984:186). Ancak 1960'larda yaşanan olaylar, durumun böyle olmadığını göstermiş ve Amerikan desteğine karşı daha temkinli bir bakışın tohumları atılmıştır.

Harris'e göre bu yıllarda Türkiye'de ABD'ye karşı bir "toplumsal şüphe" oluşmuştur (1972:131). 1964 yılında İnönü hükümetinin düşmesinin ardından muhalefet partileri tara-

findan ABD'nin, hükümetin düşürülmesi için Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel'e "direktif verdiği" iddia edilir. İnönü'nün, hükümetin düşüşünde ABD'nin rolüne ilişkin iddiaları reddetmesi de şüpheleri ortadan kaldırmaya yetmez. Harris'in, "ortalama Türk okuyucusunun böyle bir suçlamayı kabul etmeye çok hazır" olduğu şeklindeki yorumu dikkat çekicidir. Oluşan bu şüphe, iki ülke ilişkilerindeki kritik dönemlerde nüks etmekte ve benzer söylemlerle yeniden gündeme gelmektedir.

ABD açısından 60'lı yıllara damgasını vuran en büyük gelişmelerden biri Vietnam'a müdahaledir. ABD Vietnam savaşıyla hem ekonomik olarak büyük kayıplar verir, hem de uluslar arası alanda büyük bir prestij kaybı yaşar. Yukarıda sözü geçen 1964 yılında İnönü hükümetinin düşürülmesine ilişkin iddialar da böyle bir ortamın ürünüdür. Türkiye'de muhalefet partileri ve "emperyalizm karşıtı" sol kesim, ABD'nin Vietnam'a yönelik muhtemel planları ile Türkiye arasında benzerlikler kurarlar. Bu kesimlere göre ABD'nin Vietnam'a müdahalesi ve Türkiye'de bir AP hükümeti kurulmasına ilişkin varsayılan "Amerikan tercihi", bu iki ülkenin çok geniş yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olması ile ilgilidir (Harris 1972:132, 133). Harris'e göre Türkler'in "kendilerinden bu kadar uzakta bulunan bir ülkede ABD'nin yaptıklarıyla" ilgilenmesi, bu ülkeye duyulan güvensizliğin hem bir göstergesi, hem de sonucudur. 1968 yılında eski bir CIA analisti ve Vietnam konusunda görev yapmış bir uzman olan Robert Komer'in Türkiye Büyükelçiliğine atanmasının ardından da O'nu protesto eden çok sayıda öğrenci eylemi düzenlenir (1972:139).

Harris, o dönemde sol basının, ABD'ye karşı güvensizlik havası pompalayan kurumların başında geldiğini belirtir. Bu çalışmada da alıntılar yapılan CIA'yle ilgili kitaplar o tarihlerde yayımlanmış, basının da katkısıyla bir "CIA miti" oluşmuştur. Özellikle de Yön dergisi, "Amerikan İstihbarat Teşkilatı'nın Marifetleri", "CIA'in Dünyada Genç Liderleri Satın Alma Planı"... gibi başlıklar taşıyan yazılar yayımlar (1972:135). Bu dönemde Türkçe'ye çevrilen kitaplardan biri de CIA'in eski ajanlarından Miles Copeland'ın anılarını anlattığı "Devletler Oyunu: Bir CIA Ajanının Anıları"

isimli kitaptır. Copeland kitabında 1950’li yıllarda CIA tarafından Suriye’de yürütülen “siyasi eylem”leri detaylı bir biçimde aktarır. CIA’in ve Amerikan dış işleriyle bağlantılı bazı alt kurumların çeşitli ülkelerde bu tarz müdahaleler yaptıkları ya da en azından diğer ülkelerdeki gelişmeleri kendi çıkarlarıyla bağlantılı olarak yakından takip ettikleri Türkiye’nin de bildiği bir gerçektir. Nitekim çok sayıda ülkede seyirci bulan Amerikan sineması için de gizli gruplar ve özellikle CIA’in “öteki” ülkelerde yürüttüğü “operasyonlar”, popülerliğini hiç kaybetmeyen senaryolar arasındadır.

Aynı dönemde Türkiye’nin ABD’ye olan güvenini derinden sarsan Kıbrıs sorunu gündeme gelir. Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalesi ABD’yle arasında uzun süre devam edecek bir gerginliğe neden olur. Kıbrıs nedeniyle Türkiye önce Johnson mektubu, ardından da etkisi 1978’e kadar süren silah ambargosu şokunu yaşar (Company 1986:26). Ambargo ulus aşırı Amerikan şirketlerinin etkisiyle örtük biçimde bir ekonomik ambargoyu da beraberinde getirir. Yaşanan bu gerginlik Türk tarafına Amerikan dış politikası için “kadim” dostluklar değil, “kadim” çıkarlar olduğunu göstermiştir. Nitekim, uluslar arası ilişkileri “devletlerin çıkarlarını maksimize” etmeye çalışması olarak nitelendiren realist uluslar arası ilişkileri kuramı, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’de gelişmiş ve ülkenin dış politikasının biçimlenmesinde yol gösterici olmuştur (Griffiths 2000). Kıbrıs sorunundan yaklaşık on yıl sonra İsrail, Filistin kamplarını yok etmek amacıyla Lübnan’a saldırdığında Amerikan silahlarını kullanır, ancak ABD Türkiye’ye gösterdiği tepkiyi İsrail’e göstermez (McGhee 1990:163). Yukarıda anlatılanlara benzer ve özellikle Türk tarafını düş kırıklığına uğratan çeşitli olaylar günümüze dek yaşanmaya devam etmiştir.

Soğuk Savaşın tirmandığı 1980’li yıllarda Başkan Reagan’ın uyguladığı “anti-komünist hareketlere tüm dünyada tam destek” politikası da ABD’nin diğer ülkelerin yönetimlerine doğrudan ya da dolaylı biçimde müdahale etmeye çalıştığını göstermiştir. Bu çerçevede Afganistan, Nikaragua, Angola ve Kamboçya gibi ülkelerdeki Amerikancı rejimlere silah ve mali destek sağlanır (Oran 2003:12). Bu destek verilirken söz konusu rejimlerin demokratik olup olmamaları dikkate alınmamış, sırf ABD

çıkarlarıyla uyumlu hareket ettikleri için dikta rejimleri de bu destekle güçlenmişlerdir. Reagan’ın politikası diğer ülkelerde olduğu kadar ABD içinde de eleştirilmiştir. Türkiye de özellikle sol kesimden gelen çeşitli protestolarla bu eleştiriye katılır. 1990’lı yılların başında yaşanan Körfez Savaşı ise Türkiye açısından yine bir düş kırıklığı ile noktalanır. Türkiye’nin büyük beklentilerle müdahil olduğu Körfez Savaşı’nda yaşadığı hüsrana ve savaş nedeniyle uğradığı ekonomik kayıpların telafi edilmemesi de hafızalarda daha taze olan bir örnektir.

Bu çalışma, yukarıda anlatılanlar göz önüne alınarak Türk kamuoyunun belirli kesimleri ve bazı aydınlarda –ilişkilerin çok iyi olduğu dönemlerde bile - ABD’ye karşı şüpheli bir yaklaşım olduğu savına dayanmaktadır. ABD’nin her yere uzanan gizli örgütlere sahip olması, neredeyse tüm dünyadaki gelişmeleri takip etmesi, kimilerinin bu güce hayran kalmalarına neden olsa da aynı zamanda çeşitli “komplo teorileri”nin de tetikleyicisidir. ABD’ye karşı kuşkucu ve güvensiz yaklaşım son on yılda daha açık biçimde görülmeye başlanır. Bunda Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD’nin dış ilişkilerinde daha saldırgan ve baskıcı olmasının rolü vardır (McGhee 1990). Vietnam Savaşı sonrasında başlayarak ABD, diğer ülkelere yaptığı ekonomik yardımları azaltma ve daha çok askeri üstünlüğünü caydırıcı güç olarak kullanma yoluna gitmiştir. Bu durum, pek çok ülkede Amerikan “hegemonyasına” gösterilen rızayı azaltan bir faktör olmuştur.

Türkiye’de yaşanan üç askeri darbeye ABD’nin rolü olduğuna ilişkin iddialar ortaya atılmıştır. Örneğin 27 Mayıs 1960 darbesini hazırlayan nedenlerden biri olarak Başbakan Adnan Menderes’in ekonomik program konusunda ABD’nin “önerilerini” dikkate almaması gösterilir (Yetkin 1995:56-59). Nitekim darbe öncesinde ABD’nin Türkiye’ye yaptığı ekonomik yardımları giderek azalttığı ve DP iktidarının son dönemlerinde bir çok ithal malının ülkede bulunamadığı bir gerçektir. Darbenin ardından DP hükümetinden esirgenen dış yardım ve kredi musluklarının yeniden açıldığı görülür. Ağustos 1960’da ABD’nin Türkiye’ye 34 milyon dolar hibe edeceği açıklanır (Arcayürek 1984, Yetkin 1995, Çandar 2001). Bu iddialar, ABD’nin diğer ülkelerin içişlerine müdahale ettiği, kendi çıkarlarıyla uyumlu

iktidarların kurulması için çalıştığı görüşünden beslenmektedir.

Yukarıda anlatılanlar ışığında Türkiye’de sağ ve sol kesimdeki bir grup aydının zihninde ABD için beslenen negatif yargıları şöyle sıralamak mümkün olabilir;

- Amerikan yardım ve kredileri, gerçekte ABD’nin kendi çıkarları gözetilerek verilir,
- ABD doğrudan ve/veya dolaylı olarak başka ülkelerin içişlerine müdahale etmeye çalışır,
- Dünyanın her yerinde ABD çıkarlarıyla uyum içinde olacak yönetimlerin kurulması için faaliyet gösterir; CIA bu amaca hizmet eden en önemli kurumdur,
- İsrail ve Yahudi lobileri ABD’nin özellikle Ortadoğu’daki planlarının en önemli “işbirlikçileri”dirler.
- Amerikan okullarında yetişen Türkler, “potansiyel Amerikan ajanları”dır.

ABD’de ya da Amerikan okullarında eğitim gören bürokratların genellikle Amerika’nın “adamı” ya da “piyonu” gibi görülmesinin en tipik örneğinin Turgut Özal hakkındaki iddialar olduğunu söylemek mümkündür. 24 Ocak kararlarının mimarı olan Özal, Körfez Savaşı’ndaki tavrıyla da bu iddiaları pekiştirmiştir. Özal hakkındaki şu iddia, ABD’li yetkililerin Türkiye’yi ziyaretlerine yönelik şüpheyi de örneklemektedir; askeri yönetimi sona erdiren 1983 seçimlerine katılan partilerden biri olan Milliyetçi Demokrasi Partisi Genel Başkanı Emekli Orgeneral Turgut Sunalp ABD Dışişleri Bakanı Alexander Haig’in 12 Eylül döneminde Türkiye’ye üç kez geldiğini ve Evren’le iki kez görüşüğünü söyler. Bu görüşmelerden biri de 1983 seçimleri için tüm siyasi partilerin milletvekili aday listelerini Konseye sunmalarından on gün sonra gerçekleşir. Sunalp’e göre Haig’in tam da bu sırada Evren’i ziyaret etmesi, tesadüf değildir, Evren’e Özal’ı veto etmesi yönünde telkinde bulunulmuştur (Yetkin 1995:190, 191). Şimdi de 3 Kasım seçimleri sürecinde ABD’nin rolüne ilişkin olarak Aydınlik Dergisi ve Yeni Mesaj gazetelerinde yer alan yazılar incelenecek, iki yayın organının iddialarının birbirleriyle ve yukarıda sıralanan

olumsuz yargılarla nasıl örtüştüğü gösterilmeye çalışılacaktır.

3 KASIM SEÇİMLERİ VE ABD; MAKROYAPISAL ANALİZ

Yöntem:

İncelediğimiz yayın organlarında yer alan yazılar, Van Dijk’in söylem analizi genel çerçevesi içinde makroyapısal analiz yöntemi ile incelenecektir. Amacımız birinci bölümde anlatılan olumsuz yargılara paralel biçimde seçim sürecinde ABD’nin rolüne ilişkin iddiaları derlemek ya da saptamak olduğu için, metinlerin daha alt düzeylerde dilbilimsel yapıları da içerecek biçimde incelenmesine gerek duyulmamıştır. Makroyapısal analiz incelediğimiz metinlerden “eleme” (deletion), “genelleme” (generalization) ve “yapılandırma” (consturaction) yoluyla makro önermeler çıkartmamıza imkan vermektedir. Bu da bir önceki bölümde anlattığımız Türk kamuoyunda tarihsel süreç içinde ABD hakkında oluşan yargıların ya da “şüpheli tavrın” 3 Kasım seçimlerine nasıl yansıdığını görmemiz için yerlidir.

Van Dijk makroyapıları; “söylemin ve onun bilişsel sürecinin yerel mikroyapılarını organize eden daha üst düzeydeki anlambilimsel ve bağlamsal yapılar” olarak tanımlar (1980: 3). Makroyapı kavramı; konu, tema, ana fikir gibi global anlamın çeşitli kavramları için kullanılır ve daha sınırlı bir fonksiyona sahiptir. Bu da söylemin makroyapılarının anlambilimsel (semantic) nesnelere olduğu anlamına gelir (Van Dijk 1980:10). Yine Van Dijk’e göre bir metne çeşitli bakış açılarından yaklaşmak, özetlemek ya da genellemek gibi makroyapıyı belirlemeye yönelik işlemler, bilişsel işlemlerdir (cognitive operations). Kişinin değerleri, inançları ve tutumu bu belirlemede etkili olur.

İnsanlar tema ya da konu hakkında konuştukları zaman, söylemin detaylarını dikkate almadıklarını ya da onu daha genel bir düzeyde özetlediklerini ima ederler (Van Dijk 1980:5). Okuduğumuz ya da dinlediğimiz bir metni aktarırken, bizim için ayrıntı olarak gördüğümüz noktaları eler, metnin en önemli noktalarını aktarmaya çalışırız. Bir başka ifadeyle mikro yapıyı oluşturan öğeleri dışarıda bırakabilir ya

da bu öğelerden daha genel çıkarımlara ulaşabiliriz. Van Dijk'ın "enformasyonu azaltma" (reduce) olarak adlandırdığı bu durum, bizi makroyapılara götüren yoldur. "Makroyapılar, anlabilmisel enformasyon ya da enformasyon sürecinden daha üst seviyede (level) ya da daha özet düzeydedir. Bu 'daha yüksek' seviye aynı olayları aslında olandan daha geniş ve daha genel... olarak yeniden sunar. Temel makroyapıların, daha ilgili olanı, somut düzeyde sunulmuş olan kompleks enformasyondan daha genel enformasyonu çıkarması ve temsil etmesi gerekir" (1980:13). İkinci adım da mikro düzeydeki enformasyonu organize ederek bunların anlam ve işlevine sahip büyük parçalar oluşturmaktır (Van Dijk 1980:14).

Makroyapısal analiz kabaca, metnin makro önermelerini belirlemek ve bu önermeler üzerinde çalışmak olarak özetlenebilir. (Van Dijk:51). Bu çalışmada öncelikle, incelediğimiz yayın organlarından ABD'yle ilgili olumsuz yargıları ifade eden metinler derlenmiş ve bu metinler anlamlı bütünlükler oluşturacak şekilde numaralandırılmıştır. Her metinden "deletion", "generalization" ve "construction" yoluyla macro-önermeler çıkartılmış, önermelerin hangi yolla ve hangi metinlerden çıkartılmış olduğu ise yanında parantez içinde belirtilmiştir. Macro-önermelerden de macro-gerçek(ler)e (macrofact) ulaşılmıştır. Bu makro-gerçekler, yaptığımız inceleme çerçevesinde ABD'ye ilişkin olarak kurulan olumsuz yargıları temsil etmektedir. Sonuç bölümünde ise bu yargıların, çalışmanın ilk bölümünde sıralanan yargılarla benzerliği tartışılmıştır.

Veri Tabanı:

Çalışmada haftalık Aydınlık Dergisi ve Yeni Mesaj gazetesinde yayımlanan ve 3 Kasım seçimlerinde ABD'nin rolü olduğunu iddia eden yazılar incelenmiştir. Aydınlık Dergisi, başyazarı olan Doğu Perinçek'in genel başkanı olduğu İşçi Partisi'nin (İP) görüşlerini yansıtmaktadır. Seçim sürecinde de İP'nin yayın organı gibi çalışmış, partinin kendine rakip olarak gördüğü Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile ideolojisine karşı olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) yoğun bir biçimde eleştirmiştir. Dergi, genel olarak "sosyalist" ideolojiyle Kemalizm'i "sentezleyen" bir çizgiye

oturmaktadır. Bu nedenle bazı kesimlerde de "Kemalist sol" olarak nitelendirilmektedir.

Yeni Mesaj gazetesi ise İslami değerlerle birlikte milliyetçiliği savunan bir yayın organıdır. Seçim sürecinde yazarlarından Haydar Baş'ın genel başkanı olduğu Bağımsız Türkiye Partisi'nin (BTP) sözcülüğünü yapmıştır. Gazete "milliyetçi İslam" çizgisinde değerlendirilebilir. Yeni Mesaj da, BTP'ye rakip olarak gördüğü AKP ve ideolojisine karşı olduğu CHP'yi yoğun olarak eleştirmiştir. Bu çalışmanın altını çizmek istediği şey ise iki farklı görüşteki yayın organının, söz konusu partileri benzer retorikler içinden eleştirmiş olduklarıdır.

İnceleme yapılan dönem ise erken seçim tartışmalarının yoğunluk kazandığı Temmuz ayı sonlarından seçimin sona ermesini takip eden bir haftayı da içererek 10 Kasım tarihleri arası olarak belirlenmiştir. Aydınlık Dergisi'nde yer alan yazılar, gazete haberi formatından uzak, daha çok yorum yazısı olarak değerlendirilebilecek bir yapıdadır. Yani sadece olayı/gelişmeyi aktarmaktan öte yazarının yorumunu, değerlendirmesini, hatta çeşitli projeksiyonları da içermektedir. Bu nedenle Aydınlık'taki yazılara karşılık olarak Yeni Mesaj gazetesinin köşe yazıları incelenmeye alınmıştır. Nitekim ABD'yle ilgili iddialar haberlerden çok bu tarz yazılarda ortaya çıkmaktadır.

Analiz

İncelenen yazıların başlıklarından bazı örnekler, ilk adımda Amerika'nın seçim sürecine müdahale ettiği ya da seçimi yönlendirdiği şeklindeki iddiaların nasıl kurulduğu hakkında ilk ipuçlarını verir;

"Tayyip – ABD – İsrail Üçgeni", (Yeni Mesaj, 31 Temmuz 2002),

"ABD talimat verdi, CIA'ci Şenkal ekibi sefer oldu / MİT, AKP için aday örgütüyor" (Aydınlık, 11 Ağustos 2002),

Cumhuriyeti kuran Partiyeye cumhuriyeti yıkmaya misyonu; CHP, Derviş'e iltihak etti" (Aydınlık, 11 Ağustos 2002),

"MİT içindeki CIA'cı klik çalışıyor/ İrtica Takipçisi Müsteşar AKP'de" (Aydınlık, 11 Ağustos 2002),

“*Derviş’in para kaynağı CIA güdümlü şirket*” (Aydınlık, 18 Ağustos 2002),

“*Eski Adalet Bakanı Şevket Kazan: AKP’yi Amerika kurdu*” (Aydınlık, 18 Ağustos 2002),

“*Derviş, CHP’yi Çökertiyor*”, (Yeni Mesaj, 24 Ağustos 2002),

“*Düünün ve Bugünün Mandacıları*” (Yeni Mesaj, 24 Ağustos 2002),

“*CFR’nin [Dış İlişkiler Komisyonu] Türkiye’deki Temmuz Operasyonu; Derviş’i CHP’ye Wolfowitz yolladı*” (Aydınlık, 1 Eylül 2002),

“*IMF’ci partilerin tuhaflığı*” (Yeni Mesaj, 2 Eylül 2002),

“*Amerikancı Arı Harekeri, AKP-CHP Koalisyonu Peşinde*” (Aydınlık, 13 Ekim 2002),

“*Halkçı Derviş’in kurtardıkları*” (Yeni Mesaj, 18 Ekim 2002),

“*Yahudi Lobisiyle İlişkiler / “Tayyip’in ABD bağlantısı: Jak Kamhi*” (Aydınlık, 20 Ekim 2002),

Bu başlıklarda görüldüğü gibi ABD’nin 3 Kasım seçimleriyle bağlantısı, birden fazla boyutta dile getirilmektedir. Başka bir ifadeyle Amerikan müdahalesi bir “ilişkileri ağı” içinde kurgulanır. Bu ilişkilerin birinci ayağını, AKP’nin MİT ve CIA, dolayısıyla ABD ile bağlantısı oluşturur. AKP’nin, ABD’deki etkin lobilerden biri olan Yahudi lobisi ile de ilişkileri vardır. Kemal Derviş’in ABD’nin “ajanı/adamı” olarak Türkiye’ye gelmesi ise seçime yönelik Amerikan müdahalesinin ikinci ayağını oluşturur. İddialara göre Derviş, önce CHP’nin parçalanmasına öncülük etmiş, sonra da diğer partilerle görüşmeler yapmasına rağmen ABD’nin desteklediği CHP içinde yer almıştır.

Şimdi bu bağlantıları en açık biçimde anlattığı düşünölen metinler alıntılanarak incelenmeye çalışılacaktır. Alıntılar genellikle yayımlandıkları tarihe göre kronolojik biçimde sıralanmaya çalışılmış, ancak kimi zaman bu sıra göz ardı edilerek benzer iddialar, iki yayın organı arasındaki ortaklığa vurgu yapabilmek adına arka arkaya konmuştur.

I- 1- “... Paul Wolfowitz, Türkiye’nin İslam ölkelerine bir model teşkil ettiğini söyledi.

2- Bu ‘değerli’ konuğun Türkiye’de olduğu bir sırada ve ilginç bir ‘zamanlama örtüşmesiyle’ seçim kararı alındığını da hatırlatarak soralım;... Türkiye iflas kavramı ile ifadelendirilen bir süreçten geçiyorken, ‘model ölkeler olmanın en uzak noktasında bulunuyorken, Wolfowitz’in sözleri ne anlam ifade ediyor?..

3- Hedef şu; Türkiye’den başlayarak muhafazakar elbise giydirilmiş tam teslim bir yönetim modeli oluşturmak.

4- Liberal kavramların İslam diye yutturulduğu bir yapı... İslam’ın dönüştürölmeye çalışıldığı ama aktörlerine bakınca kimse- nin bunu sorgulamayacağı bir düzen... Wolfowitz’in giderayak ‘model’ üzerine yaptığı vurgu kuşkunuz olmasın, Tayyip Erdoğan’ın talip olduğu ve ona biçilen bu rolle ilgilidir...

5- Estirilen rüzgarların tükendiği noktada devreye sokulan Cem’ler, hatta Derviş’ler tuzak olmanın ötesinde bir anlam taşımıyor. Esas oğlan, Washington’un gözdesi Tayyip Erdoğan’dır...” (Yeni Mesaj, 19 Temmuz 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

a- (ABD Savunma Bakanı) Wolfowitz’in Türkiye’de olduğu dönemde seçim kararı alınması dikkate değerdir (CONSTRUCTION / 1, 2),

b- ABD’nin hedefi, (Ortadoğu’da) Türkiye’den başlayarak muhafazakar görünömlü, ABD çıkarlarıyla uyumlu yönetimler oluşturmaktır (GENERALIZATION / 3, 4),

c- İslam’ı dönüştürmeyi de amaçlayan bu planın temel aktörü Tayyip Erdoğan’dır (CONSTRUCTION / 5)

MACRO-GERÇEK (MACRO-FACT):

ABD için Tayyip Erdoğan, hem İslam’ı “dönüştürecek”, hem de kendisiyle uyum içinde çalışacak isimdir.

II- 1- “Tayyip – ABD – İsrail Üçgeni: “Tayyip Erdoğan’ın ABD ve Yahudi lobi-

leriyle temasının bilinen 7 yıllık bir mazisi bulunuyor...

2- Yıl 1994. ABD'nin o günkü büyükelçisi Morton Abromowitz, RP Beyoğlu İlçe Başkanı iken Erdoğan'la temasa geçiyor. 1994'te başlayan ilişki, Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde de devam ediyor.

3- 1995'te başlayan ve hala devam eden Erdoğan'ın ABD seyahatlerinin temeli bu zemine oturmaktadır.

4- Abromowitz'in, ABD'nin Türkiye politikalarında etkin bir isim ve bir Yahudi olduğunu hatırlatmamızda fayda var. Peki Erdoğan ABD'de kimlerle görüştü?

5- JINSA (Yahudi Milli Güvenlik İlişkileri Enstitüsü) ve Amerikan Jewish Commite (Amerikan Yahudi Komitesi) yetkilileri ile neler konuşuldu? Nelerin pazarlığı yapıldı? Bu iki kuruluşun üzerinde NSA (Beyaz Saray'ın Ulusal Güvenlik Örgütü) ve USIP (Birleşik Devletler Barış Enstitüsü) var... USIP hakkında bilinenler şunlar: CIA ve Pentagon'la ilişki içerisinde...

6- Bu arada Erdoğan'ın 27 Eylül 1998'de hapis cezasının (onanmasından) bir gün sonra... Washington'ın talimatıyla ABD'nin İstanbul Başkonsolosu Caroline Hagins'in destek ziyaretiyle muhatap olduğunu biliyoruz..." (Yeni Mesaj, 31 Temmuz 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Tayyip Erdoğan'ın ABD seyahatlerinin nedeni, Yahudi lobileriyle ilişkileridir (GENERALIZATION / 1, 2, 3, 4),

b) Bu lobilerinin bazıları CIA ve Pentagon'la da ilişki içindedir (DELETION / 5),

c) Erdoğan, bu ilişkiler kanalıyla ABD'den destek görmektedir (CONSTRUCTION / 6),

MACRO-GERÇEK: Erdoğan'ın ABD ve ABD'deki Yahudi lobileriyle bağlantıları bulunmaktadır.

III- 1- "(Şenkal) Atasagun ekibinin AKP'yle ilişkilerini anlatan bir isim şöyle konuştu;

'AKP'de, MİT'le ilişkileri Nevzat Yalçıntaş önderliğindeki bir kadro yürütüyor. Bu kadronun içinde Abdülatif Şener, Ali Coşkun, Abdülkadir Aksu ve Tayyar Altıkulaç var. Bu kadro milletvekili aday listesini oluşturmaya başladı....

2-MİT'in yönetici kılığı, ABD'nin verdiği talimatlar doğrultusunda, AKP için seferber olmuş durumda. Teşkilat AKP için medya olanakları başta olmak üzere tüm olanaklarını seferber ediyor" (Aydınlık, 11 Ağustos 2002 / S:786)

MACRO-ÖNERMELER:

a) AKP içinde bir ekip partinin MİT'le ilişkilerini yürütmektedir (DELETION / 1)

b) MİT, AKP milletvekili aday listelerine müdahale etmektedir (CONSTRUCTION / 1, 2)

c) ABD'nin talimatıyla MİT, AKP için medya olanakları başta olmak üzere tüm olanaklarını seferber etmiştir (DELETION / 3)

MACRO-GERÇEK: AKP aday listeleri, mit kanalı ile ABD tarafından belirlendi.

IV- 1- "MİT içindeki CIA'ci klik çalışıyor/ İrtica Takipçisi Müsteşar AKP'de: "Mesut Yılmaz'ın 'irticayı takiple' görevlendirdiği Müsteşarı, (Yaşar) Yazıcıoğlu, AKP'den adaylık için başvurdu.

2- Abdullah Gül ve Abdülatif Şener'in MİT içindeki klikle çalışmalarına hız verdikleri iddia ediliyor" (Aydınlık, 11 Ağustos 2002 /S:786).

3- "... AKP adayları: Yolsuzluktan yargılananlar, Emniyet'teki cuntacılar: Liste başı olan Abdülkadir Aksu ile Vecdi Gönül, ünlü 'Gizli Kırıkkale Toplantısı'nı örgütlenmişti. Toplantının gündemi emniyette TSK'ya karşı örgütlenme projesiydi... Mustafa Açıkalm ve Adem Baştürk, İGDAŞ ve Albayraklar; İdris Naim Şahin

de Albayraklar davasından yargılanıyor. Üç isim de listede”(Aydınlık, 15 Eylül 2002 / S:7)

MACRO-ÖNERMELER:

a) AKP adayları arasında “MİT içindeki CIA’ci klik”ten isimler yer alıyor (CONSTRUCTION / 1, 2).

b) Bu isimler, listenin en üst sıralarına yerleştiriliyor (DELETION/ GENERALIZATION)

MACRO-GERÇEK: CIA’ye yakın isimler AKP’de liste başına getirildi.

V- 1- “... neden boyalı basın Tayyip Erdoğan üzerine bu kadar yatırım yapıyor, gece gündüz Tayyip Erdoğan’ın propagandasını yapıyor?... Seçmen Tayyip’in lehine olacak şekilde her türlü usül kullanılarak yönlendiriliyor. Seçmenin hassasiyeti ve görüşü doğrultusunda propaganda yapılıyor.

2- Tayyip Erdoğan AB ve IMF’ye tam taraf olmasına rağmen, seçmen bu konuda da yanlış bilgilendiriliyor. Sanki Erdoğan AB’ye ve IMF’ye karşıymış intibası veriliyor. Hatta IMF’nin politikaları AKP’liler tarafından eleştirilebiliyor...” (Yeni Mesaj, 2 Eylül 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Medya, Tayyip Erdoğan’ı destekliyor (GENERALIZATION / 1),

b) AKP, medyadaki görüntüsünün aksine AB ve IMF yanlısıdır (CONSTRUCTION / 2),

MACRO-GERÇEK: Medya, kasıtlı olarak AKP’nin gerçek yüzünü gizliyor.

VI- 1- “AB Raporu, Türkiye’yi, parçalama suçunun açık kanıtıdır: Türkiye, AB kapısına bağlanmıştır, ekonomisi çökertiliyor ve orada parçalanıyor...

2- Türkiye’yi AB kapısına ABD bağlamıştır ve Batı’nın büyük devletleri, bağlı durumdaki Türkiye’den her istediklerini

almaktadırlar... İktidar sahipleri yıllardan beri ABD ve AB ile birlikte Türkiye halkına sürekli yalan söylemekte, halkı AB hayalleri ile aldatmakta...

3- Avrupa ve ABD Ecevit’in söylediğinin aksine, bugün de dün olduğu gibi, açıkça irticayı, Tayyip Erdoğan’ın AKP’sini desteklemektedir.

4- Derviş ve Baykal da, irticayla uzlaşlıkları için desteklenmektedir. ABD ve AB’nin hükümet projesinin kendisi gerici-dir” (Aydınlık, 13 Ekim 2002 / S: 795).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Türkiye’yi ekonomisini çökerten AB kapısına ABD bağlamıştır (CONSTRUCTION / 1, 2),

b) Türkiye’de iktidar sahipleri de yıllardır ABD ve AB’nin planlarına ortak olmaktadır (GENERALIZATION / 2),

c) ABD ve AB, Türkiye için bir “hükümet projesi” öngörmektedir (DELETION / 3),

d) Bu proje dahilinde Avrupa ve ABD, AKP’yi ve CHP’yi desteklemektedir (GENERALIZATION / 3, 4).

MACRO-GERÇEKLER:

1- ABD ve AB Türkiye için aynı derecede sakıncalı iki güçtür,

2- Bu güçler kendi çıkarları doğrultusunda AKP ve CHP’yi desteklemektedirler.

VII-1- “4 Kasım sonrasını temel kabul ederek olanı biteni geriye dönük olarak irdeleyince taşlar yerli yerine oturuyor. Sanki her şey önceden hazırlanmış gibi. Birbirinin boğazını yiyen medya, tekmili birden AKP’nin yanında saf durdu...

2- Yabancı başkentler, Avrupa Birliği, IMF dahi AKP iktidarı ile çalışmaktan heyecan duyacaklarını ifade ediyor. Bu güçlü bir iktidara yaranma isteğinin ötesinde bir durum...

3- Demek ki, medyanın sözcülüğünü yaptığı küresel güçlerin özlemi AKP'yi tek başına iktidar etmiş.

4- Erdoğan ile ilgili daha önce saldıkları korku, aslında onu büyütme içinmiş. Eğer Erdoğan'ı frenlemek, dengelemek isteselerdi diğer merkez sağ partileri baraj altında bırakacak bir stratejiyi ısrarla izlemezlerdi. (Yeni Mesaj, 9 Kasım 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Medyanın büyük çoğunluğu seçim sürecinde AKP'yi destekledi (GENERALIZATION / 1),

b) “Küresel güçler” çeşitli taktiklerle AKP iktidarı için çalışıyordu (GENERALIZATION / 2, 3, 4)

MACRO-GERÇEK: AKP, medya ve “küresel güçler”in ortak desteğiyle iktidar oldu.

3 Kasım seçimleri ve Amerika arasındaki bağlantının ikinci ayağının ise Dünya Bankası'nda görev yapan ve seçimlerden bir süre önce Türkiye'ye gelen Kemal Derviş üzerinden kurulduğunu söylemiştik. Derviş Dünya Bankası'ndaki görevi nedeniyle hem IMF'nin, hem de ABD'nin temsilcisi olarak resmedilir. Derviş'in milletvekili adayı olduğu CHP de “sol” çizgiden uzaklaşmak ve Amerika'nın planına alet olmakla suçlanır. İddialara göre ABD'nin tercihi bir AKP-CHP koalisyonudur. Çünkü ordunun AKP'ye olan muhalefeti nedeniyle en uygun iktidar modelinin bu olduğunu düşünmektedir. Şimdi bu iddiaları yansıtan metinler incelenecektir.

I- 1- “Kemal Derviş'e bina ve otomobil tahsis eden, parasal destek sağlayan Zafer İnşaat, Amerika'da bile az sayıda kuruma verilen güvenlik yeterlik belgesine sahip.

2- Bu belge, CIA'in 'olur'u ile alınıyor. Amerikan ve İsrail Büyükelçilik binalarının inşaatı da, ancak CIA ve MOSSAD tarafından yönetilen firmalara veriliyor...

3- Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın Amerika dışında müteahhitlik hizmetleri için yetki verdiği tek Türk inşaat şirketi Zafer

İnşaat, uluslararası Chevron'la da bağlantılı... (Şirket) Derviş'ten Amerikan devletine uzanan zincirde önemli bir halka (Aydınlık, 18 Ağustos / S:787).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Zafer İnşaat isimli bir şirket Kemal Derviş'e parasal destek sağlıyor (DELETION / 1)

b) Şirket'in Amerikan Dışişleri Bakanlığı, CIA ve İsrail'le ilişkileri var (GENERALIZATION / 1, 2, 3)

MACRO-GERÇEK: Derviş'e ABD'den parasal destek sağlanıyor.

II- 1- “Washington'ın hesabı, CHP'nin Ordu'ya karşı bir zırh olabileceğine dayanıyor. Tayyip Erdoğan-Kemal Derviş iktidarında CHP'nin 'iyi bir korunak' olabileceği düşünülüyor...

2- Derviş, ABD'den geldiği günden beri Baykal'dan destek aldı... Baykal, yalnızca Derviş'i değil, Derviş'in uyguladığı IMF programlarını da savundu...” (Aydınlık, 18 Ağustos 2002/ S:787).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Washington, CHP'nin orduya karşı bir zırh olabileceği düşüncesiyle Tayyip Erdoğan-Kemal Derviş ikilisini destekliyor (DELETION / 1),

b) Deniz Baykal da geldiği günden bu yana Derviş'e destek veriyor (DELETION / 2).

MACRO-GERÇEK: Baykal, Washington'ın planladığı Erdoğan-Derviş ittifakına destek veriyor.

III- 1- “... Baykal'ın ifadesine göre CHP, Derviş'in rüzgarıyla havalanacak. Yani Derviş, Türkiye'yi kurtardığı (!) gibi CHP'yi de kurtaracak. Baykal'a göre Derviş, Türkiye'nin çökertilme sürecinin bir parçası değil. Bilakis o, ABD'den “kurtarıcı”olarak çağrılmış...

2- Olan şey şu; CHP de değişti... Altı oktan bir kısmı çıkartıldı; yerine IMF ve AB okları eklendi...

3- Baykal, Derviş'e ekonominin tüm ip-lerini teslim etme taahhüdünde bulundu. Derviş, öylece CHP'ye kaydı. Yoksa Derviş, 1970'lerde kendileriyle kapışıp kırıncı bir vaziyette Türkiye'yi terk ederek Amerika'ya uçtuğu dönemin Üçüncü Dünya ve bürokratik-planlamacı ekibinin içinde bulunan Baykal'ın kaşına gözüne heves değil..." (Yeni Mesaj, 18 Ağustos 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Deniz Baykal'ın seçimlerdeki umudu Amerika'dan gelen Kemal Derviş'tir (DELETION / 1)

b) Baykal'ın Derviş'i desteklemesi, CHP'nin değiştiğinin ifadesidir (GENERALIZATION / 2),

c) Derviş Baykal tarafından "ekonominin başına geçirileceği" vaat edildiği için CHP'ye gelmiştir (DELETION / 3),

MACRO-GERÇEK: CHP iktidarında ekonomiyi Kemal Derviş yönetecek.

IV- 1- "Derviş, ekonomimize musallat olan IMF'nin sembolü... Derviş, ülke ekonomisini çöktükten sonra dışarıdan medet bekleyen 'uyumlu üç ortak'a ABD'deki 'para babalarının' gönderdiği tahsildar... Derviş, ekonomik mandacılık söylemlerinin etrafından fir döndüğü merkez...

2- Şimdi tüzüğünde belirtildiği üzere 'Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olarak kurulan CHP, böyle bir IMF Derviş'i ni nasıl içselleştirecek..." (Yeni Mesaj, 24 Ağustos 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Derviş, IMF ve ABD'nin sembolüdür (GENERALIZATION / 1),

b) Tarihi misyonu içinde CHP ve Derviş'in uyuşması mümkün değildir (CONSTRUCTION / 1, 2),

MACRO-GERÇEK: Kemal Derviş'le CHP de ABD ve IMF'nin temsilcisi haline gelecektir.

V- 1- "... Dünya Ekonomik Forumu her yıl İsviçre'nin Davos kentinde düzenleniyor. Bir adı da 'Davos toplantıları' olan Forum, bu yıl 31 Ocak-4 Şubat günlerinde geleneğin dışına çıkılarak New York'ta toplandı. AKP'nin seçimlerden sonra iktidar ortağı olabileceği, ilk kez New York toplantısında konuşuldu.

2- Toplantıya Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş, Merkez Bankası Başkanı Süreyya Serdengeçti ve AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan çağrılı olarak katıldılar...

3- AKP heyeti toplantılardan sonra Washington'a da geçerek ABD yönetimi ve Kongre üyeleriyle temaslar yaptı..." (Aydınlık 29 Eylül 2002/ S: 793).

MACRO-ÖNERMELER:

a) Cem, Derviş ve Erdoğan New York'ta yapılan "Davos toplantısına" davetli olarak katıldılar (GENERALIZATION / 1, 2),

b) AKP'nin seçimlerden sonra iktidar ortağı olabileceği ilk kez burada konuşuldu (DELETION / 2),

c) AKP heyeti toplantıdan sonra da ABD'de çeşitli görüşmeler yaptı (DELETION / 3),

MACRO-GERÇEK: Derviş ve Erdoğan'ın ABD desteğiyle iktidar olabileceği New York'taki 'Davos toplantısında konuşuldu.

VI- 1- "Amerikancı Arı Hareketi, AKP-CHP Koalisyonu Peşinde; CHP'nin yönü yıllarda çiziliyor: Arı Hareketi, CHP'ye hükümet ortağı olarak 'İhtiraslı Tansu Çiller' yerine, 'damıtılmış ve hırçın olmayan bir Abdullah Gül' öneriyor...

2- Hareket bütün çabasını bir AKP-CHP koalisyonu için yoğunlaştırmış bulunuyor. ARI grubunun e-postaları Aydınlık'a ulaşıyor...

tı. Bu iç yazışmalarda, koalisyonda ekonomi yönetiminin, 'Kemal Derviş'in hakimiyetine verilmesi' isteniyor...

3- ARI Hareketi, ABD'deki Cumhuriyetçi Parti'ye bağlı vakıflardan açık parasal destek görüyorlar ve Türkiye'de bir 'Amerikan lobisi' gibi faaliyet gösteriyorlar... (Hareketin Başkanı) Kemal Köprülü, 19 Eylül 2002'de ARI Forum'a gönderdiği e-postada, Mecliste dört partinin temsil edilmesini yeterli görüyor: AK Parti, CHP, MHP ve DYP..." (Aydınlık, 13 Ekim 2002 / S:795).

MACRO-ÖNERMELER:

- Amerika destekli Arı Hareketi bir AKP-CHP Koalisyonu için çaba gösteriyor (DELETION / 1),
- ABD'deki Cumhuriyetçi Partiye bağlı vakıflardan açık destek gören Arı Hareketi, Türkiye'de bir "Amerikan lobisi" gibi çalışıyor (CONSTRUCTION / 2, 3)
- Harekete göre, ekonomi yönetim Derviş'e verilmeli ve meclise dört parti gir-meli (CONSTRUCTION / 2, 3)

MACRO-GERÇEK: Amerikan destekli Arı Hareketi, AKP ve CHP başta olmak üzere dört büyük partiyi destekliyor.

VII-1- "Halkçı CHP'ye kayıt olması nedeniyle milli bir mesele haline getirilen 'Made in USA' Kemal Derviş'in ithal sebebini bilir misiniz? Aşağıda listesini ve ülkeye maliyetini vereceğim bankaların sendikasyon kredisi adı altında yabancı bankalardan aldıkları kredilerin tahsilini garanti altına almak...

2- Kemal Derviş'i Türkiye'ye Türk ekonomisini değil, IMF'nin haklarını korumak için gönderdiler" (Yeni Mesaj, 18 Ekim 2002).

MACRO-ÖNERME / MACRO-GERÇEK:

"ABD yapımı" Kemal Derviş IMF'nin haklarını korumak için gönderilmiştir (DELETION).

VIII- 1- "Birkaç gün önce, 'sosyal demokrat IMF'ci' lider ile 'mağdur (!) IMF'ci' lider

ekranda yan yana geldi. Bir uyum, bir dostluk, bir zeytin dalı... İkisi de aynı tel-den çalışıyor. İkisi de IMF'ci, ikisi de Amerikancı...

2- Fikirsiz, projesiz, hedefsiz, vizyonsuz, kadrosuz, gayesiz bomboş bir grup. Bir saatten fazla Amerika muhabbeti, Avrupa muhabbeti, sonra (biz küçükken) 'simit sattık efendim' çizgisinde ittifak. İşte modern Amerikan mandacıları böyle uzlaştı ekranda...

3- Her birinin katrilyonluk serveti var. Amerika'nın, IMF'nin güdümüne girmişler. Yolsuzluk, usulsüzlük, ihale üçkağıtlılığı davaları, haksız mal edinme suçlamaları ayyuka çıkmışken, masumane bir manevra ile halka şirin görünmeye çalışıyorlar (Yeni Mesaj, 29 Ekim 2002).

MACRO-ÖNERMELER:

- Erdoğan ve Derviş, IMF ve Amerika yanlısı olma zemininde buluşuyorlar (CONSTRUCTION / 1, 2),
- Diğer ortak noktaları ise yolsuzlukları/usulsüzlükleri ve popülist politikaları (CONSTRUCTION / 3).

MACRO-GERÇEK: Erdoğan (AKP) ve Derviş'i (CHP) birleştiren temel nokta IMF ve Amerikan yanlısı tutumlarıdır.

TARTIŞMA

Yapılan incelemede iki yayın organının, ideolojik duruşlarından kaynaklanan farklılıklar bulunmakla birlikte, bu süreçte aynı temel argümanlarda birleşmiş oldukları görülür. Yukarıda çıkartılan MACROFACT'ler, hangi yayın organından alındığı belirtilmeden sıralandığında, onları birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Bu yargılar, sanki aynı metnin parçalarıymış gibi anlamlı bir bütün oluştururlar. Aşağıda Tayyip Erdoğan ve AKP ile ilgili haberlerin MACRO-GERÇEKLER'i sıralanmıştır;

1- "ABD için Tayyip Erdoğan, hem İslam'ı "dönüştürecek", hem de kendisiyle uyum içinde çalışacak isimdir",

2- "Erdoğan'ın ABD ve ABD'deki Yahudi lobileriyle bağlantıları bulunmaktadır",

- 3-“ABD, MİT kanalıyla AKP aday listelerini belirlemiştir”,
- 4-“CIA’ye yakın isimler AKP’de liste başına getirilir”,
- 5-“Medya, AKP’nin gerçek yüzünü gizlemektedir”,
- 6-“ABD ve AB Türkiye için aynı derecede sakıncalı iki güçtür”,
- 7-“Bu güçler kendi çıkarları doğrultusunda AKP ve CHP’yi desteklemektedirler”.

Kemal Derviş ve CHP’yle ilgili MACRO-GERÇEKLER ise şunlardır;

- 1- “Derviş’e ABD’den parasal destek sağlanıyor”,
- 2- “Baykal, Washington’ın planladığı Erdoğan-Derviş ittifakına destek veriyor”,
- 3- “CHP, iktidarında ekonomiyi Kemal Derviş yönetecek”,
- 4- “Kemal Derviş’le CHP de ABD ve IMF’nin temsilcisi haline gelecek”.
- 5- “Derviş ve Erdoğan’ın ABD desteğiyle iktidar olabileceği New York’taki ‘Davos toplantısında konuşuluyor”.
- 6- “Amerikan destekli Arı Hareketi, AKP ve CHP başta olmak üzere dört büyük partiyi destekliyor”.
- 7- “ABD yapımı” Kemal Derviş IMF’nin haklarını korumak için gönderilmiştir”,
- 8- “Erdoğan (AKP) ve Derviş’i (CHP) birleştiren temel nokta IMF ve Amerikan yanlısı tutumlarıdır.

Yapılan alıntılarda da görüldüğü gibi, siyasal yelpazenin iki ayrı ucunda yer alan yayın organları için ABD ve –Avrupa Birliği Uyum Yasalarının o tarihlerde Meclise gelmesinin de etkisiyle- AB, Türkiye’nin çıkarları için oldukça “sakıncalı” iki güç olarak resmedilir. Ancak siyasi komplolar, çıkar oyunları ve kurnaz diplomatik manevralarla özdeşleştirilen daha çok ABD’dir. Bunun nedeni ilk bölümde açıklanmaya çalışılmıştır. ABD’nin siyasi komploları, belirli bazı izleri sürülerek ortaya çıkarılmaya çalışılır. İlk bölümde ABD’ye ilişkin olumsuz yargılar olarak sıraladığımız bu izler, 3 Kasım seçimlerinde de gündeme gelmiştir.

Görüldüğü gibi, yurtdışında eğitim görmüş ve uzun yıllar orada yaşamış bir isim olan Kemal Derviş –her ne kadar siyasi konjonktür farklı da olsa- Özal’ın imajından kurtulamamış ve hep aynı gerekçeyle “Amerika ve IMF’nin adamı” olarak adlandırılmıştır. ABD CIA kanalıyla milletvekili aday listelerinde ve dolayısıyla Türkiye’de siyasi iktidarın belirlenmesinde etkili olmaya çalışır. Bu iktidarı belirleme çabasında siyasi partilere parasal destek sağlamak da önemli bir araçtır. ABD’nin siyasi komploları ve gizli para akışları da genellikle İsrail ve Yahudi lobisi ile bağlantılıdır. Başından beri eşitsiz bir temel üzerinde gelişen ilişkiler sürecinde “az gelişmişlik” ve/veya “ötekilik” konumunu sürekli hisseden Türkiye, her ne kadar resmi ideolojisi Batıyla bütünleşmek olsa da, iki ülke ilişkilerinin yapısında köklü bir dönüşüm gerçekleşmedikçe bu tarz kuşular yaşamaya devam edecek gibi görünmektedir.

SONUÇ

Çalışmada Türkiye’de bazı kesimlerin Amerika Birleşik Devletleri’ne duyduğu güvensizlik ve kuşkunun nedenleri üzerinde durulmuş ve bu kuşkunun çeşitli dönemlerde, benzer çerçeveler içinde gündeme geldiği söylenmiştir. İncelenen Aydınlık Dergisi ve Yeni Mesaj gazetesinin kendi ideolojileri içinde, ABD için üretilen komplo teorileri, genel olarak bir Batı karşıtlığının ifadesi olarak da değerlendirilebilir. Türkiye’nin yıllardır Avrupa Birliği’ne üye olmaması, özellikle de geçtiğimiz yıl çıkartılan AB uyum yasasının yarattığı ümitvar ortamın, yine hayal kırıklığına dönüşmesi, genel olarak Batı’ya duyulan güveni zedelemiştir. Ancak, ABD’ye duyulan güvensizliğin, ABD’nin dünya liderliği rolüyle bağlantılı bazı özel nedenleri vardır. Çalışmanın ilk bölümünde özetlenmeye çalışılan Türk-Amerikan ilişkilerindeki kırılma noktaları ve Türkiye’nin uğradığı düş kırıklıkları, bu iki yayın organının okur kitlesinin dışına da çıkacak biçimde Türkiye’nin toplumsal hafızasında ABD’ye ilişkin olumsuz yargılar oluşturmuştur. Buna karşın ABD ve Türkiye –ve diğer pek çok ülke- arasındaki ilişkinin doğası, ilişkileri tamamen koparmayı da mümkün kılmamaktadır. Bu kopmaz –ya da “kopmaması gereken”- bağlar, kimi zaman kuşuları şizofrenik boyutlara da taşır. Türkiye’deki askeri darbelerden 3 Kasım seçimlerine

kadar pek çok olayda ABD'nin müdahalesinden söz etmek çok da yadırganan bir durum değildir. Ancak bu yargıların en belirgin biçimde “sol” ve “milliyetçi sağ” basında dillendirildiği de bir gerçektir.

Türkiye'nin 3 Kasım seçimleri öncesinde AB üyeliği konusunda yaşadığı düş kırıklığına eş zamanlı olarak ABD'nin Afganistan'ın ardından Irak'ta bir savaşa hazırlanması, bu iki Batılı güç hakkında çeşitli senaryolar üretilmesine ya da geçmişte tartışılan bazı iddiaların yeniden gündeme gelmesine neden olur. İşte bu kritik dönemde alınan erken seçim kararı, ABD'nin global çıkarları ile ilişkilendirilir ve seçim kararında rolü tartışılır. Bu çalışmada söz konusu iddiaların doğru ya da yanlış olup olmadığı değil, neden ve ne şekilde gündeme geldiği üzerinde durulmuştur. Yapılan analizde görüldüğü gibi bu iddialar farklı yayın organlarında bile benzer anlam çerçeveleri içinde ifade edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Arcaayürek C (1984) Bir İhtilal, Bir İktidar, Bilgi Yayını, Ankara
- Company R (1986) Turkey and US: The Arms Embargo Period, Prager Publishers, New York, Connecticut
- Copeland M (1987) Devletler Oyunu: Bir CIA Ajanının Anıları, Bedirhan Muhib (çev), Nehir Yayınları, İstanbul
- Çandar C (2001) Türkler'in Amerika'ya Bakışından Örnekler ve Amerika'nın Türkiye Politikası, Morton Abramowitz (ed), Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası. Liberte Yayınları, Ankara, pp 169-215
- Griffiths M (2000) Fifty Key Thinkers in International Relations, Routledge, London & New York
- Harris G (1972) Troubled Alliance; Turkish-American Problems in Historical Perspective; 1945-1971, American Enterprise Institute for Public Policy Research, Washington D.C
- McGhee G (1990) The US-Turkish-NATO, Middle East Connection; How Truman Doctrine Contained the Soviets in the Middle East, St. Martin's Press, New York
- Oran B (2003) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yo-

rumlar (1980-2001), Cilt:2, Baskın Oran (ed), İletişim Yayınları, İstanbul

Ryan HR (1983) A Collection of Speeches and Critical Essays American Rhetoric from Roosevelt to Reagan, Waveland Press, Illinois

Wise D ve Thomas BR (1966) Görünmeyen Hükümet CIA; Amerikan İstihbarat Teşkilatı, Ali Rüzgar (çev), Başnur Matbaası, Ankara

Yetkin Ç (1995) Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika; 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'de Amerika'nın Yeri, Ümit Yayıncılık, Ankara

Van Dijk T (1980) Macrostructures: An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction and Cognition, Lawrence Erlbaum Associates Publishers, Hillsdale & New Jersey

www.yenimesaj.com.tr

www.aydınlık.com.tr